

Waarom wij in wonderen geloven.

(naar aanleiding van mijn TV-item Editie NL van maandag 28 november 2021)

Lowlands 2016

De psycholoog David Maij zette bezoekers van Lowlands vrijwillig een 'godshelm' op het hoofd. Of ze mee wilden doen aan een experiment waarin hij probeerde een bovennatuurlijke ervaring bij de persoon met de helm op te wekken. Dat kon wel of niet lukken, dat was van te voren niet te voorspellen. Tevens legde hij de werking van de helm, die verbonden was met allemaal stroomdraden aan een opvallend ingewikkelde computer, uit aan de vrijwillig meewerkende festivalbezoeker. Er was absoluut geen gevaar om mee te doen, zo verzekerde de psycholoog. Daarna werd de helmdrager geblinddoekt en de oren met doppen doof gemaakt door een constante ruis te laten horen. Concentreer je wat er gebeurt bezoeker! Een groot deel ervoer niets maar een aanzienlijk deel (5-10% zeer sterk, 20% minder sterk) van de helmdragers kregen inderdaad volgens eigen zeggen een prachtig en vaak emotionele bovennatuurlijke ervaring. Ze traden uit hun lichaam, voelden een sterke druk die aan hun hoofd duwde, hoorden een mooie bevelende stem die tot hen sprak of werden in een 'ultieme realiteit' opgenomen. Fysiek rapporteerden deelnemers dat ze het warm hadden, moesten rillen, trillen of kippenviel hadden. Het maakte niet uit of de bezoeker nu niet of teveel had gedronken, geen of wel drugs had gebruikt. En .... de helm had geen enkele functie en het verhaal van David was verzonnen. Maar dat wisten de festivalbezoekers niet.

Drie factoren spelen hier volgens David een rol, waarom personen zonder dat er iets gebeurde toch een bovennatuurlijke ervaring kregen. De eerste is dat er door het verhaal en de helm verwachtingen bij de proefpersoon zijn gewekt. De tweede zijn de signalen die via de diverse zintuigen het brein informatie verschaffen. De derde is een logische: het brein stelt bij een fout tussen de zintuiglijke ervaringen en de eerdere verwachtingen de uiteindelijke verwachting bij. Door de helm en de afdekking van de zintuigen werd die correctie gedempt. En dan kan er ruimte voor een bovennatuurlijke ervaring ontstaan. Blijkbaar bezitten veel mensen dit vermogen en wanneer je daar cultureel mee bent opgegroeid zullen zulke ervaringen zich eerder voordoen. De Britse wetenschapper Bruce Hood heeft een mooi boek geschreven over ons aangeboren geloof in het bovennatuurlijke. ('Super Sense', lezenswaardig).

Ik schrijf dit stuk naar aanleiding van de vraag of ik wil uitleggen bij het tv-programma Editie NL hoe het kan dat mensen geloven in wonderen. Dit naar aanleiding van de heilig verklaring van de priester Titus Brandsma door paus Franciscus. Het wonder dat Titus heeft gebracht is na zijn dood (in concentratiekamp Dachau in 1942) voltrokken. Een Amerikaanse priester Michael Driscoll kreeg in 2004 de onheilstijding dat hij uitgezaaide huidkanker had. Dagelijks bad de zieke priester tot Titus Brandsma, terwijl hij een stukje stof van het habijt van hem in de hand hield. Na wetenschappelijk onderzoek door een team van medische adviseurs, werd in 2019 vastgesteld dat er sprake was van een onverklaarbare genezing. Ziedaar het wonder! En zoals een krantenartikel over deze zaak nog vermeldt over de zalig verklaarde Tilburgse priester Peerke Donders, dat nog 'naar een wonder wordt gezocht' om ook hem uiteindelijk tot heilige te kunnen verheffen.

De filosoof Jurgen Habermas spreekt van een 'post-seculiere samenleving' om daarmee te zeggen dat in de huidige tijd het geloof in iets hogers toeneemt en zeker niet aan het afnemen is. In 2015 deed de redactie van Psychologie Magazine een onderzoek naar 'bijgeloof' (een pejoratieve term!, helaas) met de onderzoeksvraag "gebruikt u geluksbrengers?" (gelukspoppetjes, speciaal kledingstuk, bepaald cijfer op t-shirt etc.). Van de reacties onderschreef 45% van de ondervraagden de vraag met een 'ja'. Het overige deel, 55%, beantwoordde de vraag met een 'nee'. Nog steeds bestaan er in veel hotels geen 13de etage of in vliegtuigen geen 13de rij stoelen. (Ken je het Broodje Aap verhaal van de illegale bungeejumper die van een hotel met een te lang elastiek te pletter sloeg? Hij had in zijn berekening niet het ontbreken van de 13de etage bedacht). Op een vrijdag de 13de wordt er ongeveer 800-900 miljoen dollar minder omgezet in Amerika. Geloof in een andere werkelijkheid dan de wereld van de wetenschap is in 1925 volgens de Poolse antropoloog Bronislaw Malinowski verklaarbaar, doordat de mens een verlangen heeft om contact te krijgen met wie we vroeger waren, toen we nog 'primitief' werden genoemd. Het idee van de socioloog Emiel Durkheim dat het magische denken de mens zou verlaten wanneer die plek door wetenschappelijke verklaringen kon worden ingenomen, is niet uitgekomen. Het is net als in de filosofische wetenschap in de 18de eeuw, waarin filosofen beweerden dat God de meer en meer ontdekte natuurwetten uit

vrije beschikking voor het welzijn van de mens had ingesteld. Maar God kon die orde altijd voor even opheffen en daarna weer instellen. Wonderen bleven in deze wetenschapsopvatting dus nog steeds mogelijk. Heden ten dage denkt de Britse filosoof John Gray (lees zijn boek "Het Onsterfelijkheidscomité") hetzelfde want ook al denkt de wetenschap van zichzelf dat zij ooit alles zal verklaren, dan is dat idee ook een vorm van magisch denken, zo vindt hij. Dat idee is net als in het christendom een geloven in een vorm van 'verlossing'. Het is een illusie dat wetenschap ooit absolute ordening zal brengen. In zijn boek laat hij de Russische diplomaat Leonid Krasin in 1921 roepen dat de wetenschap ooit alles zal oplossen, dus zelfs het einde van onze lichamelijke, waardoor de doden weer tot leven zullen kunnen worden gewekt. Dus richt hij een 'onsterfelijkheids comité' op om de overleden Lenin te prepareren voor dit toekomstige wonder. Echt gebeurd.

Terug naar de antropoloog Malinowski die ontdekte bij de vissers op de Trobiander eilanden dat zij geen magische handelingen verrichtten wanneer zij dicht bij de kust gingen vissen maar zodra zij naar open zee zouden gaan, werden er allerlei rituelen uitgevoerd om een veilige terugkomst af te smeken aan de goden. De woeste zee kan door de vissers niet gecontroleerd worden. Heel veel later bevestigden de Amerikaanse psychologen Rodin & Langer in een onderzoek dat inderdaad de mens een basisbehoefte heeft aan controle. Het is een levensbehoefte en als die afwezig is ontstaat er stress en diep onbehagen. Zij deden dit onderzoek in een bejaarden tehuis. Op een etage werden alle bewoners geïnstrueerd dat het verzorgend personeel alle planten op de kamers diende te verzorgen en ook de wekelijkse speelfilm die vertoond werd, moest altijd door hen bepaald worden. Op een etage daarboven werd juist het omgekeerde gepropageerd: planten verzorging en keuze van de film werden door de bewoners zelf gedaan en bepaald. Deze laatste personen voelden zich een stuk gelukkiger dan de perfect in de watten gelegde bewoners een etage daaronder. De gelukspsycholoog Martin Seligman noemt dit later 'aangeleerde hulpeloosheid' die je ongelukkiger maakt. Essentie: we willen controle over ons leven.

Primaire controle willen wij: invloed op ons leven maar neem een vliegtuig dat door hevige turbulentie gaat – daar heeft de passagier geen controle over. Dan treedt de secundaire controle op: de passagier verzint iets waardoor die controle er toch is, bijvoorbeeld 'ik heb een beschermengel' op mijn schouder, ik houd mijn koffie kopje stevig vast waardoor er niets gebeurt etc. Controle kan er ook zijn door een schuldige aan te wijzen, 'de piloot was wel erg jong'. Toen prins Friso onverwacht stierf door een lawine bij het skiën, zocht de wereld direct naar een schuldige. Wie was voor dit ongeluk verantwoordelijk! In deze periode van een onvoorspelbare coronapandemie zoeken we ook naar controle (maar die is er natuurlijk niet!) dus beschuldigen we de regering van slap optreden. In een tijd als deze waarin de kerken ook geen antwoord hebben voor al de zinloze doden en onderlinge strijd in de samenleving, ontstaat er behoefte aan iets dat ons verenigt en wat ons te boven gaat. Ziedaar het wonder van Titus Brandsma. Geen beter moment. Het wonder poogt ons te verzoenen met het idee dat ons leven nooit 100% te controleren is. Een Israëliëse professor deed een onderzoek bij schuilkelders in Israël. In gebieden waar het onveilig was (dus geen controle) vertoonden bezoekers van de schuilkelder meer bijgelovig gedrag, bijvoorbeeld altijd eerst met de rechter voet naar binnen stappen. In de veilige gebieden deden de bezoekers van de schuilkelder dit niet. Sportlieden maken ook veelvuldig gebruik van bijgelovige gewoonten (onderzoek: 75%) want de uitslag van hun wedstrijd is het meest oncontroleerbare. Je moet dus wat!

Gelukkig werkt ons verstand ook geheel mee om de wanorde uit de deur te houden. Toeval bestaat niet want toeval kan je niet onder controle houden. Ons hoofd laat ons keer op keer in de drogreden van het 'post hoc, ergo propter hoc' (= daarna, dus daardoor) vallen. Ik bestelde een week geleden een blauwe jurk, die is vandaag gekomen en uit de toegezonden verpakking komt een zwarte jurk tevoorschijn. Toeval? Nee, dit is een omen, een teken, want vanochtend ontving ik per post de overlijdenskaart van een oude jeugd vriend. Hier is sprake van synchroniciteit, een zinvolle coincidentie. Ons hoofd wil patronen zien en dus zeggen we wanneer we op zoek zijn naar een huis en in een straat heel veel huizen te koop zien staan, dat er iets aan de hand moet zijn met die straat. We geloven niet in toeval, of dat er toevallig heel veel ouderen wonen die net ongeveer gelijktijdig kleiner gaan wonen of we zien gewoon niet dat het een hele lange straat is. In WO-2 werd London veelvuldig gebombardeerd. Sommige wijken bleven gespaard, waar andere wijken meermaals

getroffen werden door de Duitse bommen. In de niet getroffen wijken moesten wel Duitse spionnen wonen, dat kon niet anders! In de psychologie heet dit ook wel de 'Texas Sharp Shooter Fallacy' (fallacy = drogreden, foute oorzakelijkheid). Een cowboy komt meerder keren per dag langs een oude schuur en telkens schiet hij in het wilde weg. Na een poosje zitten overal kogelgaten maar er zijn plekken die toevallig veel meer zijn geraakt dan andere. En er zijn een paar delen van de schuur die hij (onverklaarbaar) niet heeft geraakt. Hij tekent een grote schietschijf op de plek waar hij de schuur het meest geraakt heeft. En zo is de blinde schutter plots een scherpshutter geworden.

De psycholoog Skinner ontdekte dit gedrag ook bij zijn experimenten met duiven. Hij gaf duiven om de zoveel minuten voer. Maar de duiven dachten dat wat ze vlak voor het eten-krijgen deden, dat dat de oorzaak was van het eten. Dus na een poos vertoonden alle duiven bijzondere nutteloze maar individuele gedragingen. De ene duif bewoog telkens het kopje naar links, een ander maakte een geluidje, weer een ander krabde zich, allemaal in de hoop dat ze dan eten zouden krijgen. In de duivenkoppies waren patronen geslopen als 'daarna, dus daardoor'. Dat is ook het romantische aan dit idee zoals je kunt zien in de explosieve verkoop als een boek 'The Secret', namelijk het geloof dat alles mogelijk is, als je het maar hard genoeg wilt.

Ook de neuropsychologen hebben zich in dit onderwerp verdiept. Zij ontdekten dat de stof dopamine vermoedelijk een grote rol speelt. Peter Brugger bestudeerde het verschijnsel apophenia. Mensen zien dan betekenisvolle patronen, die verbanden in de wereld illustreren die de persoon voor zichzelf als relevant beschouwt. Maar helaas ontgaan de meeste andere mensen in de buurt van deze persoon de betekenisvolle patronen en verbanden. Dit is precies wat er gebeurt bij hen die geloven dat Rutte en de rest, deel uitmaken van een pedofielen netwerk. En had je nog niet de drie zessen in de corona app gezien, het teken van de duivel? Nee? Nou, ik wel! Dopamine werkt in de hersenen als een soort filter. Heb je teveel aan dopamine, dan ontstaan er allerlei patronen en zinvolle betekenissen die er niet logischer wijze zijn.

Kan nu ieder gezond mens dit overkomen? Dus vooral jij? Ja, helaas wel want de psycholoog Dan Ariely spreekt van een menselijke geest die 'voorspelbaar irrationeel' is. Hij ontleent dit alles natuurlijk aan de grote Daniel Kahneman ('Ons Feilbare denken' uit 2011), die een onderscheidt maakt tussen ons 'rationele (denk)systeem'. Dit systeem zit vooral in de frontale voorkwab en het werkt traag, weloverwogen en abstract. Hiermee bedrijven we wetenschap, of zouden dat kunnen doen. Maar er is ook ons 'intuïtieve (denk)systeem' en dat werkt snel, automatisch, associatief en emotioneel. Dit systeem maakt dat we gedrag vertonen als dat we even op ongeverfd hout iets moeten afkloppen (onderzoek 2006, 40% v/d Nederlanders doet dit vaak, 5% altijd) om onheil af te wenden. We weten (rationele systeem) dat het nergens op slaat maar je weet maar nooit (=intuïtieve systeem). Dit laatste systeem is niet persé slecht. Het is het oudste systeem in ons hoofd en we hadden het evolutionair gesproken hard nodig in een tijd (ver, ver voor de jaartelling) dat overal gevaar dreigde. Wanneer we niet onmiddellijk een beslissing namen, had het wilde dier ons al lang kunnen doden. Zo hebben we het duizenden jaren gedaan en dat is niet eenvoudig uit te schakelen ten faveure van ons veel jongere (evolutionair gezien) rationele systeem. Je legt verbanden die misschien niet juist zijn, je beslist razend snel zonder echt te denken, maar zo moest dat vroeger. (En het zijn echt niet de laagopgeleiden die 'zo dom' denken. Uit een recent onderzoek bleek dat 83% van de bezoekers van alternatieve artsen die niet wetenschappelijk kunnen aantonen dat hun therapie werkt (en dus leidt tot genezing), hoger opgeleid zijn, dus hbo- of wo-geschoold zijn.)

Als laatste haal ik nog even de rekenmeesters van stal want helaas kunnen we ook niet heel erg goed rekenen, waardoor we snel met het idee van 'Super Sence' aan de haal gaan. De statisticus David Hand bespreekt vijf wetten in zijn boek "het Onwaarschijnlijkheidsprincipe" om uit te leggen dat wat wij bovennatuurlijk ervaren, vaak gewoon een stukje kansberekening is. Iemand die twee keer achter elkaar de jackpot wint, dat gebeurt niet vaak. Maar een niet veel daaronder liggende hoofdprijs, dat is weer andere koek. Neem de zes lottoballetjes; alle zes goed is zeldzaam want dat kan slechts op een manier. Maar als je er vijf van de zes wil hebben, dan kan dat al gauw op meer dan 100 manieren. Laat ik over dit boek maar stoppen want ik beken dat ik het helemaal niet leuk vond om te lezen. Ik kan niet rekenen.

Laat ik het wonder van Brandsma nemen volgens de theorie van Durkheim. Deze religieuze ervaring is een prachtige en fijne ervaring want je wordt even boven jezelf uitgetild. Dat hadden bijvoorbeeld heel veel mensen tijdens de begrafenis van André Hazes. Mooi! En dat hadden ook heel veel demonstranten toen ze bij de begraafplaats in Bodegraven stonden om naar de grafzerken van de kinderen te kijken die misbruikt en dood zijn gemaakt in het pedofielen netwerk van wereldwijde regeringsleiders. Kijk nog eens goed naar de drie zessen in de corona app. Laat ook even je dopamine spiegel controleren wanneer je ze ziet.